

ÖDEMİŞ MÜZESİ'NDEKİ KADIN PORTRESİ

Yaşar ARLI¹

ÖZET

Roma İmparatorluk dönemi portre sanatında tahta çıkan imparator ve eşinin saç stili/modasıyla birlikte imparatorun sanatsal anlayışı, buldukları dönemin portre sanatına yön vermektedir. Ödemiş Müzesi'nde korunan ve ilk kez bilim dünyasıyla paylaşılan portredeki (portre büst ya da portre heykel başı) saç modası da alın merkezinden her iki yana ayrılan ve yanlara doğru taranan, geçişlerin de oldukça yumuşak verildiği dalgalı saç bukleleri şeklindedir. Bu saç bukleleri üzerinde de bazı matkap izleri görölmektedir. Portredeki bu saç modası, Antoninler Hanedanlığı döneminin önemli kadınlarından anne-kız Faustina Maior/Minor portreleriyle benzerlik göstermektedir. Ayrıca, eserin saç buklelerinde gözlemlenebilen bazı matkap izleri de eserdeki saç modasının benzerlik gösterdiği Antoninler Hanedanlığı imparatorlarından biri olan Marcus Aurelius (MS 161-180) döneminde görölen üslup özelliklerindedir. Tanımlanan bu saç modası ve üslup özelliğiyle de Ödemiş eseri, Orta Antoninler (Marcus Aurelius) dönemindedir.

Anahtar Kelimeler: Ödemiş Müzesi, Antoninler Hanedanlığı, Marcus Aurelius Dönemi.

WOMAN PORTRAIT IN ODEMIS MUSEUM

ABSTRACT

In the portrait art of the Roman Imperial period, the emperor's artistic understanding, together with the hair style/fashion of the ascended emperor and his wife, directs the portrait art of their period. The hair fashion of the portrait (portrait bust or portrait sculpture head), which is preserved in the Odemiş Museum and shared with the scientific world for the first time, is also in the form of wavy hair tresses that are separated from the center of the forehead and combed to the sides and the transitions are very soft. Some drill marks are also visible on these hair tresses. This portrait hair fashion is similar to the mother-daughter Faustina Maior/Minor portraits, one of the important women of the Antonine Dynasty. In addition, some drill traces that can be observed on the hair tresses of the piece are among the stylistic features seen during the reign of Marcus Aurelius (161-180 AD), one of the emperors of the Antonine Dynasty, with which the hair fashion in the piece is similar. With this defined hair fashion and style, the

¹ Arař. Gör. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakóltesi, Arkeoloji Bölümü, yasararli@akdeniz.edu.tr

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1184280

BANÜSAD, 2023; 6(1), 40-50

Odemis piece is dated to the Middle Antonines (Marcus Aurelius) period.

Keywords: *Odemis Museum, Antonine Dynasty, Marcus Aurelius Period.*

1. GİRİŞ

Keşfedildiği yer ve buluntu yılı bilinmeyen kadın başı, bir portre büst ya da portre heykele ait olup, bugün Ödemiş Müzesi'nde korunmaktadır. Envanter bilgilerine göre de 09.01.1986 tarihinde Afyon Arkeoloji Müzesi'nden buraya taşınmıştır. Kötü durumda korunan ve bilim dünyasıyla ilk kez paylaşılacak olan bu eser, ilk bakışta her ne kadar bir ideal (Eros) baş (Richter, 1943: 365-366 res. 1) algısı yaratıyor olsa da kendine özgü saç stili ve karakteristik özelliklerden dolayı özel bir portre olarak tanımlanmıştır. Çünkü yüz hatlarındaki geçişlerin oldukça yumuşak verilmesi yontulan eserin, Eros başı olmasından ziyade portresi yapılan kişinin çocuk olmasından kaynaklıdır. Teşhirde sergilenmeyen ve müzenin deposunda korunan portrenin, Ödemiş Müze Müdürlüğü'nden alınan bilimsel araştırma izni doğrultusunda ilk önce yerinde ölçüleri alınarak, fotoğraf çekimleri gerçekleştirilmiştir. Sonrasında ise durum ve tanımı gerçekleştirilen eserin saç modasıyla birlikte uygulanan portre sanatındaki diğer üslup özellikleri de irdelenerek ele alınan kadın başı için bir dönem önerisi getirilmiştir. Uygulanan saç modasıyla Antoninler Hanedanlığı mensuplarından Faustina Maior/Minor portrelerindeki saç modasıyla benzerlik gösteren Ödemiş portresi, o dönemin portre sanatına yön veren imparatoriçelerden öykünülerek yontulmuştur. Ayrıca saç modasında karşılaşılan matkap izleri de önerilen dönemin desteklenmesi açısından oldukça önemlidir. Son olarak, kullanılan metodolojiyle, Orta Antoninler Hanedanlığı dönemine tarihlendirilen kadın başı, Anadolu portre sanatıyla ilgili sonraki çalışmalara yol göstermesi açısından değerlidir.

2. PORTRENİN İRDELENMESİ

2.1. Portrenin Korunduğu Müze, Malzeme ve Ölçüleri

Ödemiş Müzesi'nde korunan portrenin envanter numarası, 255'tir. İri tanecikli beyaz mermerden yontulan eserin yüksekliği 17 cm, genişliği ise 13 cm'dir (Resim 1).

2.2. Portrenin Durumu

Baş, boyundan itibaren kopuktur. Yüzün genelinde küçük eksiklikler ve kopmalar söz konusudur. Alın, burun, sağ kaş, göz ve her iki gözdeki göz bebekleri ile yanak ve dudak aşınmıştır. Çene ucunda kopma mevcuttur. Kısmen renklenme ve kabuklanma görülür (Resim 1).

2.3. Portrenin Tanımı

Kötü durumdaki portre, küçük yaştaki bir kız çocuğunu temsil etmektedir (Resim 1). Baş, hafif sağına döndürülmüştür. Eserde alın merkezinden her iki yana ayrılan ve yanlara doğru taranan,

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1184280

BANÜSAD, 2023; 6(1), 40-50

geçişlerin de oldukça yumuşak verildiği dalgalı saç bukleleriyle şekillendirilmiş saç modası görülür (Resim 1). Başın tepe noktasında ise alın merkezinden her iki yana ayrılan ve yanlara doğru taranan saç buklelerine, kanalımsı bir görünüm kazandırılmıştır. Bu görünüm, alın merkezinden yanlara doğru taranan saç bukleleri dışında serbest bırakılan diğer düz saç buklelerinin örülmesiyle oluşturulan örgülü saçlarla sınırlandırılmıştır (Resim 2). Başın arka kısmındaki saç bukleleri de her iki yana eğilim göstermektedir. Alın, yüksek ve geniştir. Göz pınarlarına doğru uzanan göz kapakları, badem formundadır. Göz bebeği ve iris, tanımsızdır. Küçük burun, kavislidir. Yanaklar, dolgun yüz ise ovaldir. Ağız küçük ve kapalıdır. Dudaklar, incedir. Üst dudak alanı, geniştir. Yağlı ve yuvarlak çene, geriye doğru çekiktir. Portresi yapılan kişi, çocuk yaştaki bir kızı tasvir etmesinden dolayı, yüz hatları ve yüz hatlarındaki geçişler oldukça yumuşaktır. Boyun, incedir. Alın merkezinden her iki yana ve yanlara doğru taranan saç buklelerinde kısmen de olsa matkap izleri görülür (Resim 3-4).

2.4. Portrenin Değerlendirilmesi

Roma İmparatorluk dönemi resmi ve özel portrelerinin tarihlendirilmesindeki en önemli husus, tahta çıkan imparator ve eşinin saç stili/modasıyla birlikte karakteristik özellikleri ile imparatorun sanatsal eğilimidir. Kaleme alınan kız çocuğu başında da alın merkezinden her iki yana ayrılan ve yanlara doğru taranan, geçişlerin de oldukça yumuşak verildiği dalgalı saç bukleleriyle şekillendirilmiş saç modası mevcuttur (Resim 1, 3-4). Roma İmparatorluk dönemi kadın portreleri irdelendiğinde, imparatorluğun kurucu hanedanlığı olan Iulius-Claudiuslar Hanedanlığı (MÖ 27-MS 68) imparatorlarından Augustus (MÖ 27-MS 14) döneminde “*Nodus Tipi*” olarak adlandırılan alın üstü topuzu yer almaktadır (İnan ve Rosenbaum, 1966: 123 lev. 81 res. 3-4; Fittschen ve Zanker, 1983: 1-3 lev. 1) . Tiberius (MS 14-37) döneminde de “*Salus Tipi*” olarak bilinen alın merkezinden her iki yana ayrılan ve geçişlerin de oldukça yumuşak verildiği dalgalı saç bukleleriyle tasarlanan saç modası görülmektedir. Caligula (MS 37-41) döneminde ise alın üzerindeki saç buklelerinin ondüle edilmesiyle şekillendirilmiş saç modasıyla karşılaşılır (Özgan, 2013: 103-104 res. 106). Claudius (MS 41-54) dönemi kadın portrelerinde de “*Ceres Tipi*” adı verilen tanrıça tipi saç modası söz konusudur (Rumpf, 1941: lev. 1; Sadurska, 1972: lev. 6; Erkoç, 2012: lev. 77). Bu saç modasında da alın merkezinden her iki yana ayrılan ve geçişlerin de oldukça sıkı verildiği dalgalı saç bukleleri görülür. Bu hanedanlığın son imparatoru Nero (MS 54-68) dönemi kadın portrelerinde de Caligula döneminde alın üzerindeki saç buklelerinin ilk kez ondüle edilmesiyle tasarlanan saç modasının, daha da yoğun bir şekilde devam ettirdiği bilinmektedir (Erkoç, 2012: 126 lev. 91).

Bu hanedanlığın sonlanmasıyla, imparatorluk kronolojisinde yerini alacak olan Flaviuslar Hanedanlığı (MS 69-96) dönemi kadın portrelerinde de önceki hanedanlık döneminde alın üzerindeki ondüle edilen saç buklelerinin daha da abartılmasıyla şekillendirilmiş süngerimsi veyahut saçtaki bal

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1184280

BANÜSAD, 2023; 6(1), 40-50

peteği olarak yorumlanan sa modasıyla karşılaşılmaktadır (West, 1941: lev. 7 res. 21; Zoridis, 1984: lev. 79; Wegner, 1966: lev. 55c-d; Varner, 1995: 204 res. 14).

Flaviuslar Hanedanlığı sonrasında ise yönetimde yerini alan Nerva ve hemen sonrasındaki Erken Traianus (MS 96-98) döneminde de süngerimsi sa kütesinin daha da abartılmasıyla tasarlanan oldukça ütopik görünümdekielenkvari sa modası, bu dönemin kadınlarında uygulanmıştır (West, 1941: 91-92 lev. 26 res. 95; Wegner, 1966: 70-71 lev. 57; Özgan, 2013: 107-108).

Traianus (MS 98-117) dönemi kadınlarındaki sa modası da kulaktan kulağa yüzeysel bir ta gibi alınlarını çevreleyen saemberi şeklinde tasarlanmıştır. Bu saemberi üzerinde de hanedanlığın önemli kadınlarından Pompeia Plotina, Ulpia Marciana ve Salonia Matidia örneklerinde olduğu gibi 2. ya da 3. bir sa katmanı bulunmaktadır (Delbrück, 1912: lev. 42; Comstock ve Vermeule, 1976: 220-221 res. 350; Bernoulli, 1891: lev. 35).

Hadrianus (MS 117-138) dönemi kadınlarında ise Claudius döneminde ilk kez karşılaşılan “*Ceres Tipi*” sa modası yeniden uygulanmıştır (İnan ve Rosenbaum, 1979: 248 lev. 158 res. 1-3; Fittschen ve Zanker, 1983: 10-11 lev. 12). MS 100 yılında Vibia Sabina ile evlilik gerekleştiren imparator, MS 118 yılında eşini “*Augusta*” tacıyla yüceltmif ve imparatorie, tanrıa tipi sa modası olarak da adlandırılan “*Ceres Tipi*” kuaförlük modasıyla tasvir edilmiştir (Wegner, 1956: lev. 45; Özgan, 2013: 163-165).

İmparatorun ölümlü sonrasında da tahtaıkan ve Antoninler Hanedanlığı’nın (MS 138-192) kurucu imparatoru Antoninus Pius (MS 138-161) dönemi kadın portrelerinde, Hadrianus dönemi portrelerindeki gibi yine alın merkezinden her iki yana ayrılan; fakat yanlara doğru taranan, geişlerin de yumuşak verildiği dalgalı sa bukleleriyle uyarlanan sa modası tasarlanmıştır (Wegner, 1939: 28, 51 lev. 10, 34). Bu hanedanlık dönemi kadınlarından Antoninus Pius’un eşi Faustina Maior (Özgan, 2013: 205-210 res. 222-225) ile kızları ve sonradan Marcus Aurelius’un (MS 161-180) eşi olacak olan Faustina Minor (Wegner, 1939: 52-53 lev. 37a-b) portrelerinde gözlemlenen sa modası da buna örnektir. Anne-kız benzer bu sa modasında her iki imparatorienin birdenok portre tipi olmasına rağmen özde uygulanan sa modası, bu şekildedir (Wegner, 1939: 26-32 lev. 10-13; Özgan, 2013: 235-254).

İrdelenen Ödemiş portresinde de alın merkezinden her iki yana ayrılan ve yanlara doğru taranan, geişlerin de oldukça yumuşak verildiği dalgalı sa modası, Antoninler Hanedanlığı kadın portreleriyle benzerlik göstermektedir. Kadın başındaki sa modasını, Roma Kapitol Müzesi’nde korunan Faustina Maior (Özgan, 2013: 207-208 res. 223) ile Londra British Müzesi’nde sergilenen Faustina Minor (Wegner, 1939: 52-53 lev. 37a-b) portreleriyle de karşılaştırıldığında savunulan bu görüşü desteklemektedir.

Portrede uyarlanan saç modasındaki bazı matkap izleri de yorumlanan esere (Resim 3-4), Antoninler Hanedanlığı içerisinde kesin bir dönem önerisi getirilmesine yardımcı olmaktadır. Çünkü İmparator Hadrianus dönemi heykeltıraşlık eserlerinde matkap kullanımı yalnızca MS 130 yıllardan itibaren göz bebeği ve irisin işlenmesinde kullanılmıştır (Wegner, 1956: 40, 61-62 lev. 24-25a). Erken Antoninler (Antoninus Pius) döneminde de aynı üslup özelliği korunmaktadır (Wegner, 1939: 17, 21, lev.1). Fakat Orta Antoninler (Marcus Aurelius) döneminden itibaren ise heykeltıraşlık eserlerinin yontulmasında matkap yeniden kullanılmaya başlanmıştır ve bu matkap kullanımı da Antoninler Hanedanlığı'nın son imparatoru Commodus (MS 180-192) döneminde de artarak devam ettirilmiştir (Durugönül, 2021: 198-199, 204).

Böylelikle kadın başındaki saç modasında var olan birkaç matkap izi de, eserin Marcus Aurelius (MS 161-180) döneminden olabileceğine işaret etmektedir. Saç modasıyla doğrudan Antoninler Hanedanlığı önerisi getirilebilen Ödemiş eseri, uygulanan üslup özelliğiyle de böylece desteklenmiştir. Bu bilgiler ışığında yorumlanan kadın başı, Marcus Aurelius (Orta Antoninler) döneminde yontulan özel bir portredir.

3. SONUÇ

Bu çalışmada, ilk kez yorumlanan Ödemiş eseri için kimlik ve dönem önerisi getirilmiştir. Portredeki alın merkezinden her iki yana ayrılan ve yanlara doğru taranan, geçişlerin de oldukça yumuşak verildiği dalgalı saç bukleleriyle şekillendirilen saç modası, döneminin resmi portreleriyle eşleştirilerek bir öneri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca önerilen dönem, kız çocuğu başındaki üslup özellikleri vurgulanarak da desteklenmiştir. Roma İmparatorluk döneminde tahta çıkan imparator ve onun eşinin saç stili/modası döneminin portre sanatının yorumlanmasında oldukça önemlidir. Çünkü kent Roma'da üretilen imparator ve eşinin prototip portreleri, eyaletlere gönderilmekteydi. Eyalet atölyelerinde çoğaltılan ve kentlere gönderilen bu hanedan portreleri de yontulacak olan özel portrelerin saç stili/modasını şekillendirmekteydi. Yorumlanan eserde de tasarlanan saç modası, Antoninler Hanedanlığı kadınlarında uygulanan saç modasıyla benzer durumdadır. Kadın portresindeki alın merkezinden her iki yana ayrılan ve yanlara doğru taranan geçişlerinde oldukça yumuşak verildiği dalgalı saç bukleleriyle şekillendirilen saç modası, Antoninus Pius'un eşi Faustina Maior ve kızı sonradan da Marcus Aurelius'un eşi olacak olan Faustina Minor portresindekilerle benzerdir. Kadın başındaki karakteristik özellikler ise Faustina Maior/Minor portresindekilerle benzer değildir. Bu hususta yontulan eserin kimliklendirilmesi açısından oldukça önemlidir; çünkü kendine özgü karakteristik özellikleriyle kadın başı, özel bir portredir. Ayrıca portrede uygulanan saç modasındaki bazı matkap izleri de irdelenen esere, MS 138-192 yılları arasında imparatorluğun yönetiminde hüküm süren Antoninler Hanedanlığı içerisinde kesin bir dönem önerisi getirilmesini mümkün kılmıştır. Çünkü

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1184280

BANÜSAD, 2023; 6(1), 40-50

Antoninus Pius (MS 138-161) dönemi portrelerinde, Hadrianus (MS 117-138) dönemi üslup özellikleri devam ettirilmiştir ve bu yüzdendir ki bu dönemde Neoklasizmden (Klasik döneme öykülenme) kaynaklı matkap kullanımı söz konusu değildir. Marcus Aurelius (MS 161-180) döneminde ise var olan Neoklasizm yumuşamaya başlamıştır. Bu yüzdendir ki Hadrianus ve Antoninus Pius dönemlerinde yalnızca göz bebeği ve irisin işlenmesinde kullanılan matkap kullanımı, Marcus Aurelius döneminde ise portre sanatının diğer kısımlarında da yeniden kullanılmaya başlanmıştır. Sonuç olarak uygulanan saç modası ve gözlemlenebilen üslup özelliğiyle de kadın başı, Marcus Aurelius (Orta Antoninler) dönemindedir.

KAYNAKÇA

- Bernoulli, J. J. (1891) “Römische ikonographie: Die bildnisse der Römischen Kaiser II. Von Galba bis Commodus”, Stuttgart, Berlin, Leipzig: Union Deutsche Verlagsgesellschaft.
- Comstock, M. B. ve Vermeule, C. C. (1976) “Sculpture in stone: The Greek, Roman and Etruscan collections of the Museum of Fine Arts Boston”, Boston: Museum of Fine Arts.
- Delbrück, R. (1912) “Antike porträts”, Bonn: A. Marcus & E. Weber.
- Durugönül, S. (2021) “Roma devlet kabartmalarında propaganda ve sanat”, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Erkoç, S. (2012) “Anadolu’da Iulius-Claudiuslar dönemi portre sanatı”, Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Fittschen, K. ve Zanker, P. (1983) “Katalog der Römischen porträts in den Capitulinischen Museen und den anderen kommunalen sammlungen der stadt Rom: Band III-text”, West Germany: Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- Fittschen, K. ve Zanker, P. (1983) “Katalog der Römischen porträts in den Capitulinischen Museen und den anderen kommunalen sammlungen der stadt Rom: Band III-tafeln”, West Germany: Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- İnan, J. ve Rosenbaum, E. (1966) “Roman and early Byzantine portrait sculpture in Asia Minor”, London: The Oxford University Press.
- İnan, J. ve Rosenbaum, E. A. (1979) “Römische und frühbyzantinische porträtplastik aus der Türkei-text”, West Germany: Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- İnan, J. ve Rosenbaum, E. A. (1979) “Römische und frühbyzantinische porträtplastik aus der Türkei-tafeln”, West Germany: Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1184280

BANÜSAD, 2023; 6(1), 40-50

Özgan, R. (2013) “Roma portre sanatı II”, İstanbul: Ege Yayınları.

Richter, G. M. A. (1943) “A bronze Eros”, *American Journal of Archaeology*, 47,4: 365-378.

Rumpf, A. (1941) “Abhandlungen der preußischen akademie der wissenschaften: Antonia Augusta”, Berlin: Verlag der Akademie der Wissenschaften.

Sadurska, A. (1972) “Corpus signorum imperii Romani Pologne volume I: Les portraits Romains dans les collections Polonaises”, Warszawa: PWN-éditions scientifiques de Pologne.

Varner, E. A. (1995) “Domitia Longina and the politics of portraiture”, *American Journal of Archaeology*, 99,2: 187-206.

Zoridis, P. (1984) “Two new Roman portraits from Athens”, *American Journal of Archaeology*, 88,4: 592-594.

Wegner, M. (1939) “Die herrscherbildnisse in Antoninischer zeit”, Berlin: Verlag Gebr. Mann.

Wegner, M. (1956) “Das Römische herrscherbild: Hadrian (Plotina. Marciana. Matidia. Sabina)”, Berlin: Verlag Gebr. Mann.

Wegner, M. (1966) “Das Römische herrscherbild: Die Flavier (Vespasian. Titus. Domitian. Nerva. Iulia Titi. Domitilla. Domitia)”, Berlin: Verlag Gebr. Mann.

West, R. (1941) “Römische porträt-plastik II”, Münih: F. Bruckmann K. G.

Çatışma beyanı: Herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederim.

Destek ve teşekkür: İrdelenen heykeltıraşlık eserini, çalışmama izin veren Ödemiş Müze Müdürlüğü'ne ve kıymetli çalışanlarına teşekkür ederim.

RESİMLER

Resim 1. Portrenin Ön Cepheden Görünümü.

Resim 2. Portrenin Arka Cepheden Görünümü.

Resim 3. Portrenin Sağ Profilden Görünümü.

Resim 4. Portrenin Sol Profilden Görünümü.